

Антички период

Аутори: Немања Шипка, Вук Милић, Ведран Грумуша

У старим писаним споменицима, који датирају из 1320 спомиње се Врбашки град, а 1494 хрватско-угарски краљ Владислав II наводи уз име Јураја Микулашића да је обављао дужност каштелана Бањалуке.

Одувијек уз Врбас, на обје његове стране развијале су се још од палеолитског периода насеобине различитих племена, који су се у овој благонаклоној долини задржавали, живјели и развијали. Поуздано се зна да је у предримском и римском периоду ово подручје насељавало илирско племе Мезеја, који су заједно са овим просторима укључени у римску покрајину Илирик.

Питос из неолита, околина Бање Луке

О боравку Римљана свједоче бројни артефакти пронађени на разним локалитетима у близини данашњег града Бање Луке. Римљани су први открили љековито дејство минералних вода на извориштима у околици Бање Луке; Горњем Шехеру, Слатини и Лакташима.

Бања Лука се у то вријеме налазила на значајном путу који су изградили Римљани од Сплита (Салоне) до Градишке (Сервитиум). У данашњем срцу града, којег краси културно – историјски споменик – тврђава Кастел, подигнуто је римско војно утврђење цастра, унутар којег се одвијао живот римског војног насеља.

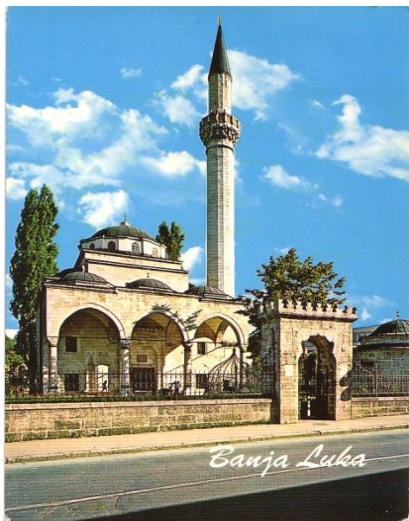
Послије пропасти Римског царства славенска племена насељавају ово подручје током VI и VII вијека нове ере. У средњовјековном периоду дуж обале Врбаса ниче већи број утврђења. Поуздани подаци о тадашњој насеобини и животу становника унутар и изван зидина су нажалост још увијек сакривени по ходницима историје, позивајући етнографе и историчаре да их открију.

Турска владавина

Прво насеље оријенталног типа развија се око Цареве махале у Горњем Шехеру, после доласка Турака 1582. Бања Лука постаје сједиште пространог Босанског пашалука, што доводи до убрзаног развоја града.

Ферхадија

Грађена је од 1576. до 1579. године, као задужбина Ферхад - паше Соколовића. Према биљешкама историчара М. Џаје, у дворишту џамије сахрањен је Ферхад - паша 1590. године и други истакнути представници турске власти. У близини мјеста гдје се до 1994. г. налазила џамија, очувано је турбе из XVII вијека. Према народном казивању, у тој гробници је сахрањена Ферхад - пашина унука, Сафи - кадуна (легенда о Сафикадином гробу). За разлику од незграпних и нефункционалних стамбених објеката, турски неимари су показали много више умијећа, зидајући вјерске објекте, конаке и ханове.

Сахат - кула

Куле са часовницима су карактеристичан елемент турске градске архитектуре. Бањалучка Сахат - кула је до рушења 1994. године, била сврставана у ред најстаријих споменика из турског периода. Претпоставља се да је подигнута с почетка XVII вијека, двије деценије некон Ферхадије и то у њеној непосредној близини. У вријеме аустроугарске окупације кула је била надограђена, а седамдесетих година XX вијека објекат је конзервирањем био заштићен од пропадања и кули враћен аутентичан изглед. У широј бањолучкој регији се током XVI и XVII вијека подижу православни манастири, свједочанства српског средњовјековног неимарства, грађевине изузетне љепоте и вриједности.

Гомионица

Смјештена је подно Змијања, у долини истоимене ријеке. Грађена је од ломљеног камена у градитељском стилу рашке школе. О настанку манастира постоји неколико предања. Највјероватније је народно казивање да је манастир саграђен као задужбина змијањског кнеза Обрада, након освајања Бихаћа 1592. године. Уз сеобе и бјекства монаха крајем XVII вијека, рукописи из Гомионице су доспјели у Арад. На 214. листу Типика јерусалимског св. Саве Освећеног стоји да је књигу преписао у манастиру Гомионица игуман Диомидије. Јеромонах Антоније, бивши општедржитељ манастира, наручио је препис Златоустог, да би га даровао Гомионици. Књигу је преписао Аверкије у Кареји и 1626. године је отпремио у Гомионицу. Постоје поуздана свједочанства да су у

Гомионици служили митрополит дабробосански Мелетије 1714. године, а пећи патријарх Арсеније IV 1726. године. Герасим Кочић, Петров отац, закалуђерио се у Гомионици 1880. године. Након другог свјетског рата, Гомионица постаје женски манастир. Недавно су откривене фреске у гомионичкој цркви, испод слоја осликаног малтера (Пророк Исаија). Најстарија икона је Богородица са Христом из XVI вијека, рађена по узору на венецијанске радове. Царске двери старог иконостаса су изузетно иконописачко и дрворезбарско дјело, а трагови неког другог иконостаса налазе се у ликовима пророка, који су мајсторски осликани 1753. године. Иконе Јована Крститеља, Светог Саве и Сабора арханђела, настале су у XVIII вијеку, као одраз украјинског барока. Примјер гомионичког умјетничког занатства је дрворезбарени крст из XVII вијека, који приказује Дванаест Великих празника. Један гомионички крст, сличан првобитном, налази се у колекцији Лондонског универзитета.

Тврђава Кастел

Најстарији бањолучки историјски споменик је тврђава, која је са свих страна опасана каменим зидинама, на којима су подигнуте пушкарнице и осматрачнице, што говори да је у прошлости била веома снажно војничко утврђење. Геолошке ископине разноликих предмета и новца на подручју града, којим су се служили

стари Римљани, учвршћују тезу да се на мјесту тврђаве налазило римско војничко насеље Цастра. Смјештена у граничном појасу између тадашње Далмације и Паноније, Castra је припадала Далмацији, као њен најсјевернији дио. Мање је вјероватна претпоставка да је тврђава Кастел настала у раном периоду турске окупације, с обзиром да се не помиње у ријетким записима средњовјековне босанске државе.

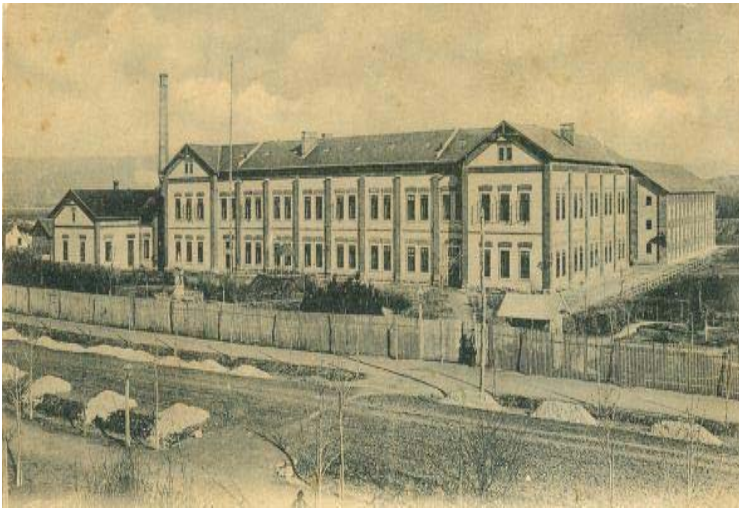
Аустроугарска владавина

Одлуком Берлинског конгреса у Бању Луку улазе аустроугарске трупе, које су у самом становништву дочекане мирно и без отпора. Под протекторатом Аустро-Угарске Бања Лука постаје занатски и индустријски центар. Темеље за такав развој су ударили калуђери фрањевачког самостана Траписти, који је изграђен седамдестих

година XIX вијека.

Основали су га католички калуђери - траписти седамдесетих година XIX вијека. Као изузетни привредници, поставили су темеље индустријском развоју града. У кратком периоду, од 1872. до 1878. године изградили су неколико индустријских погона, уз које је Бањалука почела да добија обиљежја привредног центра. До данас је очувана традиција производње чувеног сира "траписта", чију су технологију успоставили први редовници самостана. У једној од зграда самостана сада се налази Центар за рехабилитацију "Др Мирослав Зотовић.

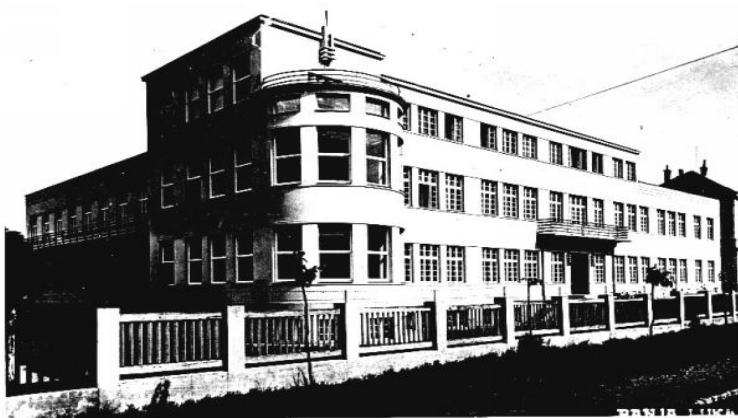
Fabrika duvana

Osnovana 1888. godine, poslije posjete careviha Rudolfa Habzburškog Вањалуси. У времену од 1888-89. године изграђена је фабричка зграда, складиште готове робе, помоћне зграде, електрична централа и радница. Магацин непрерађеног дувана и индустријски колосијек завршени су 1892. године. До 1939. године изграђено је укупно седамнаест

објеката. У фабрици су произвођне цигарете "Zeta", "Sava", "Drava", "Ibar" и "Hercegovina".

Државна бановинска болница.

Prva државна болница u Вањалуци основана је 1879. године. Зграда је грађна од 1891-92. године, према пројекту Лудвига Хубера, архитекте из Сарајева. Изградња болничог комплекса почла је августа 1934. године. Амбуланта је изграђна 1935. године, а потом и болничка апотека. Фебруара 1936. године, према пројекту инжењера Ноле Федорова, довршени су Хирушки павиљон, са седamnaest просторија укупне површине 1300 м², економат и мртвачница. Инфективни павиљон, кухиња и перионика изграђени су 1938. године. Зграда је обновљена после Другог свјетског рата, а порушена после земљотреса, марта 1970. године. Поглед на зграду хирушког павиљона.

Врбаска бановина

Бања Лука у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца доживљава свој прави процват. Постаје сједиште Врбаскога округа (Врбаске бановине) и у новоформираној држави припада јој значајан геостратешки положај.

Нагли напредак, дугује првом бану, подузетном и енергичном, Светиславу Милосављевићу. Захваљујући њему у граду се подижу зграде Банског двора, њена близнакиња, зграда Банске управе, Православна црква Свете Тројице, позориште, музеј, обнавља се гимназија, проширује учитељска

школа, а изграђује се и Градски мост, те реновира парк. У Бањој Луци је 1930. године радило 125 основних школа. Революционарне идеје тог доба у Бањој Луци ширило је друштво «Пелагић» и Клуб академичара. Природно, Бања Лука постаје средиште и организациони центар антифашистичког дјеловања у регији.

Banski dvori

Građeni su od 31. marta 1931. do 8. novembra 1932. godine, kada su osveštani i svečano otvoreni. Građeni su po projektu autora Jovanke Boričiћ, Anđelije Pavloviћ, Jovana Rankoviћа, Petra Gachiћа i Dušana Simiћа, koji je razradio inženjer Nikola Fedorov. Radove je izvodio građevinski preduzimač Kosta Ćijacki iz Beograda. Banski dvori imali su koncertnu salu, salu za sjednice i prijeme, vijeћnicu, banov stan, apartman za visoke goste i ostale prateće prostorije.

Skulpture "Jugoslavija", po dvije iznad svakog od tri ulaza, visoke po dva i po metra, izvajao je od bijelog francuskog cementa Ђorђе Jovanoviћ, vajar iz Beograda. Skulpture su postavqene sredinom 1932. godine. Isti vajar islesao je u italijanskom mermeru i oktobra mjeseca 1931. godine u svečanoj sali postavio poprsja kralja Aleksandra i kraljice Marije u prirodnoj veličini. "Likorezci" Alojz Duhac i Franc Kluman izradili su i na čeonj fasadi, ispod glavnog vijenca, sredinom 1931. godine postavili reljefnog dvoglavog orla. Orao je skinut i nestao aprila mjeseca 1941. godine.

Kafe "Balkan"

Reprezentativni baњalučki restoran i kafana. Gradila ga je Srpska pravoslavna opština na zemljištu na kojem se nalazila Srpska čitaonica. Građen je od 1891. do 1902. godine. U prizemlju se nalazila kafana, a na spratu sobe sa prostorijama za sastanke. Dugogodišnji zakupac "Balkana" bio je ugostitelj Niko Uzunoviћ. Osim dobre hrane i pića, "Balkan" je nudio i domaće i strane dnevne i sedmične novine i časopise, a u њemu su održane i brojne kulturne manifestacije. Arhitektonski izgled "Balkana" značajno je uticao na gradnju zgrada u Gospodskoj ulici. Zajedno sa zgradom Bogoslovije i kuћom apotekara Roberta Bramera, srušen je 1930. godine radi izgradnje Banske palate.

Петар Кочић

Петар Кочић рођен је 29. јуна 1877. године у Стричићима код Бања Луке. Основну школу почео је да учи тек од своје десете године у манастиру Гомионица, гдје му је отац Јован, свештеник живио као калуђер Герасим. Школу довршава у Бања Луци као редован ђак.

Године 1891. уписује се у сарајевску гимназију, једину средњу школу у тадашњој Босни и Херцеговини. Као ђак четвртог разреда гимназије, због сукоба са властима, бива искључен из гимназије и протјеран у родно мјесто. Убрзо затим прелази илегално у Београд и наставља школовање. 1899. године

матурира у Београду.

Године 1899- 1904. године у Бечу студира славистику и учествује у свим акцијама српске омладине против аустро-угарске окупације Босне. За вријеме студија објављује и своје прве двије књиге приповиједака "С планине и испод планине", 1902. године у Сремским Карловцима и 1904. у Загребу.

Крајем јануара 1905. године постављен је за наставника српске гимназије у Скопљу. У октобру је премјештен у Битољ, по казни због сукоба са званичним српским представницима у Македонији. Крајем новембра напушта српску државну службу и долази у Сарајево. Сарадник је "Српске ријечи".

Године 1906. постаје секретар српског културног друштва "Просвета".

У основи Петар Кочић је до краја остао национални борац и патриота. У борби против ропства прошао му је цијели живот. Он је трибун, бунтовник и робијаш.

Земљотрес

Земљотрес је 1969. девастирао град. Одузео је 15 живота наших суграђана, а хиљаду људи су били теже и лакше озлијеђени.

Материјална штета је била огромна. Потпуно је уништено 86 000 станова или 3,7 x 106 m² стамбене површине. Велика оштећења нанесена су школским (266), културним (146), здравственим (133), друштвеним и објектима јавне управе администрације (152). Привреда је претрпела значајне губитке.

Сва предузећа су наредни период радила са значајно смањеним капацитетима, а нека су потпуно престала са производњом.

Град младости први пут остаје без ње. Аутобуси одвозе из Бање Луке основце и средњошколце који, нетом започету, школску годину завршавају у разним крајевима бивше Југославије.

Улице Бањалуке после земљотреса

Почиње убрзана реконструкција и санација девастираних објеката, обнавља се градска инфраструктура и започиње брза урбанизација. Бања Лука добија свој препознатљив изглед.

Тридесет година после је у Бањој Луци је постављена меморијална спомен плоча на градском тргу.

